

MOLIYAVIY BUZILISHLARNI OLDINI OLISHDA AUDITNING AHAMIYATI

Ismoilov Muhammadqodir Ulug'bek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti,

Magistratura tinglovchisi

Annotatsiya

Maqolada audit tizimining moliyaviy buzilishlarni, jumladan byudjet mablag'larining samarasiz sarflanishi, moliyaviy hisobotlardagi xatolari kamaytirishdagi roli ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot 2020-2025 yillarda amalga oshirilgan islohotlarni, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-sonli qonunini ko'rib chiqadi. Maqolada audit tizimining nazariy asoslari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: audit, audit tizimi, auditorlik faoliyati, moliyaviy buzilishlar, Hisob palatasi, davlat korxonalari.

Audit — bu xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini mustaqil baholash, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini tekshirish, resurslardan foydalanish samaradorligini tahlil qilish jarayonidir.

Auditorlik tekshiruvi — xo'jalik yurituvchi subyekt moliyaviy hisobotining va u bilan bog'liq moliyaviy axborotining auditorlik tekshiruvi tekshiriladigan moliyaviy hisobotning hamda u bilan bog'liq moliyaviy axborotning ishonchliligini va buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonunchilikka muvofiqligini aniqlash maqsadida auditorlik tashkiloti tomonidan o'tkaziladi.

Auditorlik faoliyati sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat[1]:

- auditorlik faoliyatini va auditorlik xizmatlari bozoridagi halol raqobatni ilg'or xalqaro amaliyot asosida rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;
- auditorlik tekshiruvlarining o'rnini, ahamiyatini va ko'rsatilayotgan auditorlik xizmatlarining sifati uchun auditorlik tashkilotlarining javobgarligini oshirish;
- auditorlarni kasbga tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish;
- auditorlik tashkilotlarining ishi sifatini tashqi nazorat qilish tizimini shakllantirish;
- yoshlarni auditorlik kasbga jalb etish va kasbga oid auditorlarning respublika jamoat birlashmalarining tegishli oliy ta'lim tashkilotlari bilan faol hamkorlik qilishini ta'minlash.

Audit tizimi orqali aniqlanadigan moliyaviy buzilishlar, noto'g'ri buxgalteriya hisobotlari nafaqat iqtisodiy zarar keltiradi, balki investorlar ishonchini ham pasaytiradi. O'zbekiston Respublikasida 2018-yilgi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonun audit tizimining huquqiy asosini belgilaydi. Unga muvofiq, auditorlik tashkilotlari va auditorlar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini baholashda, aniqlangan buzilishlarni hujjatlashtirishda va tavsiyalar ishlab chiqishda mustaqil faoliyat yuritadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Hisob palatasi va mustaqil auditorlik kompaniyalari tomonidan olib borilgan tekshiruvlar natijasida ko'plab moliyaviy buzilishlar aniqlangan. Masalan, 2024-yilda Hisob palatasi yangi manbalar hisobidan 3,7 trillion so'm byudjetga qo'shimcha tushumlarni ta'minladi. Vazirlik va idoralarning 9,2 trillion so'mlik samarasiz xarajatlari maqbullashtirildi, 2,3 trillion so'mlik moliyaviy kamchiliklar oldi olinib, ularning aksariyati noto'g'ri hisob va byudjet mablag'larining samarasiz sarflanishi bilan bog'liq[2]. Bu holat audit tizimining zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bilan birga, auditorlarning

malakasi, axloqiy tamoyillarga rioya etilishi, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi kabi omillar tizim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda audit tizimi davlat tashqi auditi va ichki auditdan iborat bo'lib, uning huquqiy asoslari 1992-yildan boshlab shakllangan. Davlat korxonalarida audit PF-6300-sonli Farmon asosida amalga oshiriladi. 2025-yil 15-sentabrda qabul qilingan PQ-282-sonli prezident qarori moliyaviy hisob tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishni, ya'ni davlat korxonalarida moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini joriy etishni nazarda tutgan. Moliyaviy buzilishlar davlat sektorida byudjetning 5-10 foizini yo'qotishiga olib keladi[3]. Misol uchun, 2025-yilning birinchi yarmida Hisob palatasi tomonidan o'tkazilgan tekshiruv natijalariga ko'ra, 5,6 trillion so'mlik samarasiz xarajatlar qisqartirildi va 4 trillion so'mlik qonunbuzilishlar aniqlangan[4].

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, ichki audit tizimi ko'plab tashkilotlarda yetarlicha rivojlanmagan. Ayrim hollarda ichki nazorat bo'limlari faqat hisobotlarni rasmiylashtirish bilan shug'ullanadi, tahliliy faoliyat olib bormaydi. Xalqaro amaliyotda esa ichki audit strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida qaraladi. Masalan, Yevropa davlatlarida ichki audit risklarni baholash, raqamli monitoring orqali moliyaviy oqimlarni kuzatish imkoniyatini beradi. Shu bois O'zbekistonda ham ichki auditni mustahkamlash va uni boshqaruv tizimiga integratsiya qilish muhimdir.

O'zbekiston Respublikasida audit faoliyatini samarali yuritish uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim: birinchidan auditorlik xulosalari natijalarini ochiq platformalarda e'lon qilish, ikkinchidan auditda raqamli texnologiyalarni – masalan, big data, sun'iy intellekt asosida monitoring tizimlarini joriy etish, uchinchidan, auditorlar o'rtasida xalqaro tajriba almashish dasturlarini yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-fevraldagi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-sonli Qonuni.
2. <https://president.uz/oz/lists/view/7827>
3. <https://www.investopedia.com/terms/b/budget-deficit.asp>
4. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/07/24/accounts-chamber>